

№ 06 (695)
Люты 2018 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- ➔ **Ініцыятыва: пазл-акцыя да юбілею Віцебскай вобласці –** стар. 2
- ➔ **Асобы: Кастусь Каганец, Алена Лось, Максім Гарэцкі –** стар. 4, 5, 7
- ➔ **Світанак Дзяржавы: кастрычнік 1917 г. –** стар. 4

Выхаванцы дзіцячага садка № 241 спяваюць «Купалінку»

Пад ветразем ад «Згукаў мінуўшчыны» да «Берагіні»

У шырокай плыні «Берагіні», рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва, які налета адзначыць сваё 20-годдзе, з'явілася чарговая крынічка, закліканая зацікавіць, захавоць і наталіць маладзейшае пакаленне набыткамі традыцыйнай музычнай культуры.

Летась у маі ў рамках раённай адукацыйна-культурнай праграмы «Традыцыйная культура і моладзь», якая атрымала сталую прапіску на Рэспубліканскай апорнай метадычнай пляцоўцы «Традыцыйная культура і моладзь» Цэнтра дадатковай адукацыі дзяцей і моладзі «Ветразь», нарадзіўся новы праект – конкурс народнага спеўнага і музычна-інструментальнага выканальніцтва «Згукі мінуўшчыны».

Першы адборачны тур конкурсу праходзіў з верасня, а сёлета 24 студзеня вызначалі лепшых сярод салістаў, спеўных ансамбляў і музычных інструментальных ансамбляў у трох катэгорыях удзельнікаў: выхаванцы дзіцячых садкоў; навучэнцы агульнаадукацыйных устаноў (школы, гімназіі), дадатковай адукацыі; навучэнцы музычных устаноў.

У актавай зале Мінскай сярэдняй школы № 1 сваімі дасягненнямі ў засваенні традыцыйнай народнай культуры падзяліліся прадстаўнікі дзясятка фальклорных і аматарскіх калектываў, сярод якіх разам са сталымі ўдзельнікамі «Берагіні», такімі як фальклорныя гурты «Мілавіца», «Берагіня», ансамбль народных інструментаў «Музыкі», выступілі і дэбютанты – выхаванцы дзіцячых садкоў № 241, № 431, дзіцячага сада – пачатковай школы № 468.

Выступы канкурсантаў ацэньвалі эксперты на чале з загадчыкам кафедры этналогіі і фальклору Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, сябрам Рады ГА «Беларускі фонд культуры» Вячаславам Калацэем.

Сталі найлепшымі ў намінацыі «Сольныя спевы»: Сафія Лішафай – фальклорны калектыў «Жэўжыкі» («Ветразь»), Любоў Рудкоўская – фальклорны калектыў «Мілавіца» («Ветразь»). У намінацыі «Ансамблевыя спевы» – узорны ансамбль народнай песні «Вясёлка» (СШ № 1), фальклорны калектыў «Мілавіца» («Ветразь»). У намінацыі «Сольнае выканальніцтва» – Аляксандр Таберка (СШ № 1). У намінацыі «Ансамблевае выканальніцтва» – музычна-інструментальная група «Валошкі» фальклорнага гурта «Берагіня» (Мётчанскі вучэбна-педагагічны комплекс дзіцячы сад – сярэдня школа Барысаўскага раёна). Яны і атрымалі дыпламы

першай ступені. Былі ўручаныя таксама дыпламы другой і трэцяй ступені; астатнія ж атрымалі ганаровыя дыпламы ўдзельніка.

У перапынках, па-за межамі конкурснай праграмы, калі члены журы сыходзілі з актавай залы для вызначэння пераможцаў, для ўсіх прысутных ладзілася інтэрактыўная спеўна-забаўляльная праграма. Народны ансамбль народнай музыкі, танца і песні «Рэй» Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка (мастацкі кіраўнік Віктар Васіленя) і фальклорны калектыў «Мілавіца» ЦДАДІМ «Ветразь» (мастацкі кіраўнік Марыя Снітко) сабралі ўсіх ачочных у вялікі карагод.

Метадычныя вынікі конкурсу былі падведзеныя 31 студзеня пад час круглага стала, у якім разам з членамі журы В. Калацэем, В. Васіленям, старшым навуковым супрацоўнікам аддзела музычнага мастацтва і этнамузыкалогіі Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі Тамарай Варфаламеевай і

Аляксандр Таберка

старшым выкладчыкам кафедры этналогіі і фальклору БДУКІМ Таццянай Пладуновай удзельнічалі настаўнікі устаноў адукацыі Кастрычніцкага раёна г. Мінска, кіраўнікі і спецыялісты ЦДАДІМ «Ветразь».

Наталі КУПРЭВІЧ, фота аўтара

Сафія Лішафай

Любоў Рудкоўская

Песня «Сні вясілёк» выконвае ансамбль «Васілёкі» (яслі – дзіцячы сад № 431)

Збяры Віцебшчыну!

Да 80-годдзя ўтварэння Віцебскай вобласці аддзел бібліятэчнага маркетынгу Браслаўскай цэнтральнай бібліятэкі падрыхтаваў пазл-акцыю «Мая Віцебшчына». Сутнасць яе ў тым, каб з рознакаляровых пазлаў – выяваў усіх раёнаў вобласці – сабраць карту паўночнага рэгіёна Беларусі. Зрабіць гэта не так проста, як уяўляецца. Пад-

казка ўдзельнікам акцыі – сапраўднай карта Віцебшчыны на малюнку. У акцыі ўжо паўдзельнічалі наведнікі бібліятэкі, супрацоўнікі аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Браслаўскага райвыканкама, тэрытарыяльнага Цэнтра сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва ды інш. Актыўна «складвалі» з пазлаў свой рэгі-

ён удзельнікі бібліятэчных клубаў «Сустрэча» і «Арыенцір».

У лютым пазл-акцыя «Мая Віцебшчына» рушыць у падарожжа па бібліятэках сістэмы, каб у ёй маглі паўдзельнічаць наведнікі сельскіх бібліятэк.

Сачыце за публікацыямі ў «Краязнаўчай газеце».

*Ірына Макаравіч,
загадчык аддзела
бібліятэчнага маркетынгу
Браслаўскай ЦБ*

Увага роднай мове!

Свята для сапраўдных беларусаў

21 лютага ў свеце адзначаецца Міжнародны дзень роднай мовы. Ён быў абвешчаны ЮНЕСКА ў 2000 годзе. Традыцыйна ў гэты дзень «Арт Сядзіба» ладзіць Свята роднай мовы, каб паказаць, што беларуская мова не толькі жыве і развіваецца, але і натхняе людзей на цікавыя ды яскравыя праекты, акрыляе на добрыя справы. Свята пройдзе ў мінскай кавярні «Грай» (вул. Інтэрнацыянальная, 33).

А 17-й гадзіне пачнецца «Жывая бібліятэка», дзе замест звыклых нам кніг выступаць людзі са сваімі гісторыямі і адказаў на любыя пытанні. «Кніга» – гэта чалавек, які мае пэўную ідэнтычнасць, рэдкую прафесію, унікальны досвед, нязвыклы лад жыцця альбо светапогляду.

З 17.00 і пазней у «Гульнятэцы» можна будзе згуляць у беларускамоўныя настольныя гульні «Багач», «Казачнік», «Мова» ды іншыя.

А 18-й Ганна Комар прэзентуе першы зборнік вершаў калтавага амерыканскага аўтара Чарльза Букоўскі ў перакладзе на беларускую мову. Укладальніца і перакладчыца распавядзе цікавыя факты пра Букоўскі, пра яго кнігу і прачытае вершы з яе.

Гурты «Rahis», «MIKITA», «Бяз Назвы», «The Superbullz» будуць выступаць з 19.00 да 22.00.

З 18.00 да 20.00 для дзетак падрыхтаваная забаўляльная праграма: батлейка і фотазона. Таксама цягам вечара будзе працаваць кірмах ад symbal.by і hareza.by.

Уваход на імпрэзу вольны, але папярэдне трэба запісацца: vk.com/dzenmovy2018?w=app5708398_-160757660 або па тэлефоне +375 25 996-93-76.

Паводле інфармацыі арганізатараў

На тым тыдні...

✓ **6 лютага** ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адкрылася **выстаўка «Жывыя малюнкi, вобразы, сімвалы...»**, прысвечаная 90-годдзю з дня нараджэння народнага мастака Беларусі Уладзіміра Стальмашонка. У экспазіцыі прадстаўлены шэсць яго жывапісных твораў з калекцыі Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь.

Творчая спадчына У. Стальмашонка – сапраўдная з'ява ў мастацкай культуры Беларусі. У 1960 – 1970-я гг. ён выявіў сябе як мастак-наватар, які ўпэўнена прасоўваў у выяўленчае мастацтва новую пластычную мову з арыентацыяй на традыцыі авангарда 1920-х гг., рупліва вывучаў беларускую народную творчасць.

На вечарыне прысутнічала жонка Уладзіміра Іванавіча Ірына Васільеўна, сын і дачка мастака. З успамінамі пра мэтра беларускага мастацтва выступілі дырэктар Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі Уладзімір Пракапціў, старшыня Беларускага саюза мастакоў Рыгор Сітніца, старшыня Беларускага фонду культуры Уладзімір Гілеп.

✓ **6 лютага** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адкрылася **мастацкая выстаўка «Паэтычная палітра Фёдара Ястраба»**, прысвечаная памяці і 65-годдзю з дня нараджэння мастака і паэта. Пазнаёміцца з яго асобай бліжэй дапаможа кніжна-ілюстрацыйная выстаўка «Захавальнік сонца». Кнігі, альбомы, каталогі выставак і праектаў, часопісы і копіі артыкулаў адлюстроўваюць шматграннасць та-

ленту Ф. Ястраба як мастака, паэта, галерыста і настаўніка.

Фёдар (Франц) Адамавіч Ястраб (1953 – 2014) нарадзіўся ў в. Станіслаўцы Докшыцкага раёна, скончыў мастацка-графічны факультэт Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава. З'яўляўся сябрам Беларускага саюза мастакоў, старшынёй Міжнароднай гільдыі жывапісцаў, дацэнтам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, першым загадчыкам аддзела галерэйна-выставачнай дзейнасці Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

Фёдар Ястраб і іншыя ў час Міжнароднай кніжнай выстаўкі (Мінск, 2017 г.)

✓ **8 лютага** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адбылася прэзентацыя прадметаў з калекцыі доктара мастацтвазнаўства Яўгена Сахуты, набытых музеем у мінулым годзе, і адкрыццё **часовай экспазіцыі «Традыцыйная мастацкая культура Беларусі»**.

Калекцыя Я. Сахуты перш за ўсё мае мемарыяльную каштоўнасць, што тлумачыцца значнасцю для беларускай культуры і навуцы асобы збіральніка. Я. Сахута – доктар мастацтвазнаўства ў галіне народнага мастацтва, прафесар, старшыня Беларускага саюза майстроў народнай творчасці, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь

і лаўрэат прэміі Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне» (2008).

✓ **8 лютага** ў Гарадскай мастацкай галерэі твораў Л.Д. Шчамялёва адкрылася **выстаўка жывапісу і дэкаратыўна-ўжыткавай творчасці «FAMILIA»**, прысвечаная 95-годдзю народнага мастака Беларусі, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, ветэрана Вялікай Айчыннай вайны Леаніда Шчамялёва.

Выстаўка «FAMILIA» – гэта ўнікальная магчымасць пазнаёміцца з творчасцю мастакоў трох пакаленняў, якія належаць да адной сям'і: самога Л. Шчамялёва, яго дачка, зяця і ўнукаў. У адной экспазіцыйнай прасторы аб'ядналіся шэсць розных аўтараў і два напрамкі мастацтва – жывапіс і мастацкі тэкстыль. У экспазіцыі прадстаўлена больш за 60 твораў мастакоў, якія не падобныя адно да аднаго, працуюць кожны ў сваім непартаным стылі, але ўсе яны аб'яднаны вялікай любоўю да мастацтва.

✓ **13 лютага** ў Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага адкрылася **выстаўка «Мастацкая школа імя Яна Разэнталя»**. Праект арганізаваны пры падтрымцы Пасольства Латвійскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь сумесна з Нацыянальнай школай мастацтваў імя Яна Разэнталя (Латвійская Рэспубліка), Віцебскім дзяржаўным ўніверсітэтам імя П.М. Машэрава. На выстаўцы прадстаўлена больш за 60 твораў выпускнікоў, выкладчыкаў і вучняў адной са старэйшых навучальных устаноў мастацкага профілю Латвіі – Нацыянальнай школы мастацтваў імя Яна Разэнталя.

Наша матэрыяльнае, нематэрыяльнае і духоўнае

Апошнім часам у нашай краіне з'яўляюцца турыстычныя дэстынацыі – гаспадары аграрыяў пэўнага рэгіёна аб'ядноўваюцца, каб пракласці агульны турыстычны маршрут. Прыклад аднога ёсць на Зэльвеншчыне. 27 і 28 студзеня быў зладжаны прэс-тур «Свежына ў Міхася», адно з мерапрыемстваў праекта «Турыстычная дэстынацыя "Зэльвенскі дыяруш": узмацненне партнёрства, развіццё краптыўных ініцыятываў і адраджэнне спадчыны», які фінансуецца Пасольствам ЗША ў Беларусі і рэалізуецца БГА «Адпачынак у вёсцы». Правесці прэс-тур дапамаглі Зэльвенскі райвыканкам, сядзіба «Верас» (гаспадары Міхаіл і Ірына Макеі), грамадская арганізацыя «Школа маладога фермера» і Князеўская СШ. Цягам вандроўкі кіраўнік БГА Валерыя Кліцунова гаспадарам шэрагу аграрыяў і некаторым асобам уручыла своеасаблівы знак «Крэатыўная прастора» – шылду, што можна прымацаваць на сядзібе, дзе рупяцца ініцыятыўныя людзі. У мінулым нумары мы распавялі пра пачатак маршруту. Сёння наш шлях ляжыць у аграрыяў «Верас» ды іншыя мясціны.

Як спакон вякоў...

На падворку гасцей сустралі гаспадары ды мясцовы гурт народнай музыкі «Званочкі». Аказалася, што Ірына і Міхаіл Макеі не толькі руплівыя гаспадары – яны і выдатныя акцёры. Тут быў разыграны сапраўдны спектакль аб падрыхтоўцы да біцця кабанчыка.

Спакон было і без прымусу – Свіней трымалі беларусы. Была дарэчы ім свінніна: Каўбасы, кумлякі, вяндліна. Не дараінуецца на т'піца Да смаку добрай паландвіцы!

Гэта ўрываек з п'есы, якую да імпрэзы напісаў мясцовы паэт Валянін Семяняка (на меснік старшыні райвыканкама), чые паэтычныя радкі не раз яшчэ гучалі ў «Верасе».

Гаспадар і Гаспадыня абмяркоўваюць, калі і як будучы калоць «Борку», каго запрасяюць. «Дык схаджу да кумы – яго заўсёды запрашаюць», – кажа Гаспадар. «А ты ведаеш, колькі ён бярэ?» – «Ды звычайна бярэ... Толькі ты не шкадуй парсюка – доўга даходзіць будзе». На тым і сышліся. (Калолі свінню звычайна талакою: кум, дарослы сын, муж сястры, бо раней жылі ўсе разам.)

Пасля гэтага ўсе перамясціліся да вепручка. Дзе ўжо ажно тры «кумы» падрыхтавалі яго да смалення. «Найлепей прыдатная ільняная граста», – зазначылі яны. Сапраўды, гарэла жарка. «А чым сашкрабаць абпаленае шчцінне?» – хітравата запыталі адзін. Вядома ж, традыцыйна гэта рабілі навостанрай касой. І пачынаюць разбіраць. Аўтару гэтых радкоў было цікава даведацца, што адрознівае парсюка ад жоўтка і кладуць іх пад бакі, каб гуша не кулялася (у нас на заход-

«Крэатыўная прастора» «саду мары» М. Жыдка

няй Віцебшчыне скарыстоўваюць палены). Потым выразаюць грудзінку, вычэрпваюць кроў апалонікам, аддзяляюць галаву, затым – сэрца і лёгкія, трахею. Звычайна галаву (каб кроў выцягнуць) і кішкі (каб астылі) кладуць на снег. Але ж сёлета на Зэльвеншчыне яго няма, то абмывалі халоднай вадою. Далей – падбрушша (іначай называюць падчаровак). Трэба акуратна выпягнуць і перавязаць мачаточнік, шмат увагі ды ўмення таксама выдаленню кішак. Калі дасталі тоўстую кішку, чыстаў аначкай грудная клетка ачышчаецца ад крыві. Знаўцы сцвярджаюць, што здор – самая смаката, хаця ў некаторых месцах яго выкідваюць. Далей – пячока, ад якой выдаліваюць жоўцевы пухір. Потым дастаюць ныркі. Урэшце – аддзяляюць лапаткі з кумяком. Далей ідзе чарга рэбраў і паландвіцаў («Цягнуць яе трэба ад хваста да галавы, – зазначае адзін «ба-

А ў карчме...

Увесь гэты час без перапынку ў сядзібнай карчме была адмыслова культурная праграма. Вучні Князеўскай і Елкаўскай школаў, удзельнікі ансамбля «Званочкі», спявалі ды гралі, танцавалі ды гулялі. І вучылі традыцыйным песням, танцам, гульням усіх ахвочых.

А Макеі зладзілі майстар-клас па прыгатаванні каўбасы «кашанкі».

– Спачатку трэба зварыць грэцкай кашы, – распавялі гаспадары, – насмажыць скварак і цыбулькі, абаязкова дадаць часнок і прыправы, якія таўклі ў ступцы. Яшчэ трэба пакласці цёртую бульбу – як на драўнікі. Уліць кроў. Падрыхтаваны чыстыя кішкі, якія вы павінны завязаць знізу, напавняюць прыгатаванай масай. Не надта шчыльна, каб было пад сваёй вагой. Печ павінна быць напаленая, без агню. Тады ў патэльні ці ў

вялікай блясе ставілі кашанку ў дух. Захоўвалася яна і тыдзень, а як цяпер, то прыгатаваную крывянку можна пакласці ў марозільнік і спячы, калі трэба.

І яшчэ Макеі зазначылі, што «калісь так было – дзеці ўначы спалі, а муж з жонкай удваіх рабілі каўбасы».

Вядома ж, смаленне і разборка парсюка суправаджаецца жартамі, гісторыямі і сваімі прыкметамі ды забабонамі. У кожным рэгіёне – свае. Нездарма В.Кліцунова лічыць свежаванне вартым быць занесеным у спіс нематэрыяльных каштоўнасцяў краіны. А вы, сябры, як лічыце? Дасялайце таксама расповеды пра старажытнае традыцыйнае рамяство, гісторыі, звязаныя з ім, пра мясцовыя асаблівасці.

З чаго зрабіць квас?

Наступнага дня вандроўнікі выправіліся далей. Перад наведваннем чарговай сядзібы завіталі ў Сынкавіцкую царкву, дзе адны маглі папрасіць на літургію, іншыя ад прыхаджанкі даведацца пра гісторыю 600-гадовага храма.

А ў Зэльве нас чакаў гаспадар аграрыяў «Сад мойя мучы» Міхаіл Жыдок, якому дапамагаў сын Андрэй. І адразу невялікую экскурсію па садзе сумяшчэй з гульнёю – прапанаваў сабраць торбачку зімовых вітамінаў. У розных месцах былі прыхаваныя яблыкі, грушы, ягады... А потым распавёў пра адметнасць сваёй сядзібы – «Зэльвенскія смузі». Іх гатуюць тут жа і з таго, што вырашчанае вакол дома. Пакаштавалі таксама незвычайны аўсяны квас. Рэцэпт, бадай што, выдаваць не будзем – паездзе да Жыдка, то ён і пачастуе, і навучыць, як дома напоі зрабіць.

У рэзідэнцыі Сапегаў

Урэшце – апошні пункт маршруту. Старадаўняе мястэчка Дзярэчын. Калісьці тут былі палацава-паркавы ансамбль Сапегаў (XVIII ст.),

«Не надта трамбуй – каб не парвалася»

касцёл і кляштар дамініканцаў (XVIII ст.) і мемарыяльная калона XVIII ст. Сёння ж можна пабачыць касцёл Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі (1910 – 1913), прыдарожную каплічку XVIII ст., царкву Святога Спаса (1865) і іўдзейскія могілкі.

Пад час наведвання Зэльвенскага раённага Дома рамястваў, што месціцца ў Дзярэчыне, пабачылі традыцыйныя строі гэтага рэгіёна, пазнаёміліся з рамяствамі, традыцыйнымі ткацтва. Гасцям прапанавалі зрабіць сваімі рукамі ляльку-абярэж. І калі напачатку хто сумняваўся ў сваіх здольнасцях, то праз паўгадзіны з дапамогаю гаспадароў дома рамястваў у кожнага ўжо была свая лялька.

Скончылася вандроўка па маршруце «Зэльвенскага дыяруша» абмеркаваннем перспектываў развіцця дэстынацыі. Кіраўніцтва раёна было выказана шмат прапанаваў ды парадаў. Адна з іх ад «Краязнаўчай газеты» – не абмяняць у турызме і агартурызме мясцовых традыцый, паданняў, больш скарыстоўваць тэмтэйшыя гістарычныя падзеі і беларускую мову, бо цяперашні турыст (не толькі айчыны) ужо хоча бачыць, чым пэўны край вылучаецца, якія адметнасці мае.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ
Фота аўтара

Аўтар выказвае ўдзячнасць БГА «Адпачынак у вёсцы», усім арганізатарам прэс-туру «Свежына ў Міхася» за запрашэнне і спрыянне пад час наведвання Зэльвенскага раёна

«Смялё – лялька атрымаецца!»

З 8 па 10 ліпеня 1917 г. у Мінску быў праведзены другі з'езд беларускіх нацыянальных арганізацый, на якім замест БНК была абраная Цэнтральная рада беларускіх арганізацый. Паводле сваіх поглядаў яна была больш дэмакратычнай, чым БНК. Перад Часовым урадам паставіла пытанні аб утварэнні ў Беларусі органаў мясцовай улады і аб арганізацыі беларускіх нацыянальных вайсковых фармаванняў. Аднак іх Часовы ўрад адхіліў.

На аснове рашэнняў вайсковых з'ездаў у Мінску была створаная Цэнтральная вайсковая беларуская рада (ЦВБР). Для каардынацыі дзеянняў у кастрычніку 1917 г. ЦРВА была ператвораная ў Вялікую бела-

рускую раду (ВБР), куды ўвайшлі і дзеячы ЦВБР. Галоўная задача, якую яна паставіла перад сабой, заключалася ў скліканні Усебеларускага з'езда для канчатковага вырашэння пытання аб беларускай дзяржаўнасці. ВБР пачала адыгрываць кіруючую ролю ў беларускім нацыянальным руху.

Н айбольш рашучыя ўдзельнікі ВБР адразу пачалі заклікаць да стварэння незалежнай беларускай дзяржавы як самастойнага суб'екта міжнароднага права, аднак на гэтым этапе большасць беларускіх дзеячаў выказаліся за непарыўнасць сувязяў з Расійскай рэспублікай і аб аўтаноміі ў яе складзе. Дзякуючы арганізацыйным намаганням ВБР у апошнія месяцы 1917-га паскорыўся рост свядомасці беларускага народа, актывізаваўся беларускі нацыянальны рух.

30 лістапада 1917 г. беларускія нацыянальна-дэмакратычныя арганізацыі звярнуліся з адзовай «Ко всему народу белорусскому». У ёй прадугледжваліся абвешчэнне Беларускай дэмакратычнай рэспублікай і перадача ўсёй улады мясцовай Краёвай Радзе. Для арганізацыі такой улады ў адзое таксама аб'ядлялася скліканне на 5 снежня ў Мінску з'езда прадстаўнікоў усяго беларускага народу. ВБР, якая на сябе ўзяла ўсю адказнасць за скліканне Усебеларускага з'езда, звярнулася да кіраўнікоў Аблвыканзаха Карла Ландэра і Вільгельма Кнорына (да 1 студзеня 1919 г. – асноўны савецкі орган заканадаўчай і выканаўчай улады ў беларускай вобласці і на Заходнім фронце) з прапановай аб супрацоўніцтве ў стварэнні Беларускай дзяржаўнасці. Аднак апошнія адхілілі прапанову. Затое ідэю склікання Усебеларускага з'езда падтрымаў Беларускі абласны камітэт, што быў створаны з сялянскіх дэпутатаў ад беларускіх губерняў пры Усерасійскім Савеце сялянскіх дэпутатаў у Петраградзе. Першы Усебеларускі кангрэс прайшоў у Мінску ў снежні 1917 г., на ім вырашаліся лёсавызначальныя пытанні беларускага жыцця.

Грамата да Беларускага Народу. Мінск-Беларускі, 27 кастрычніка 1917 г.

Браты-беларусы, працоўны народ Беларусі, работнікі і селяне-земляробы, беларусы-ваікі, усе, каму дарага воля і рэвалюцыя, усе, у кім гарыць і бецца сэрца за правы і волю беларускага народу!

Грамадзяне усіх іншых народаў, якія жыюць на нашай зямельцы! Прышоў момант, якога ні ведае гісторыя нашае многапакутнай зямлі. Воляй рэвалюцыі мы пастаўлены перад патрэбай сабраць усе жывыя сілы нашае Бацькаўшчыны дзеля абароны і утрымання нашых вольнасцяў, здабытых крывёй мільёнаў сыноў пакрыўджанай, бяздольнай Беларусі.

У гэтыя дні нам належыць паказаць запраўды, што злучаная пакутай беларуская рэвалюцыйная дэмакратыя ні дапусціць, каб вихор бязладу згубіў нашу святую нацыянальную справу абароны вольнасцяў і правоў Беларускага Народу.

Браты-Беларусы, працоўны народ, сыны зямлі і абаронцы вольнасцяў Вацькаўшчыны! Злучыцеся у адну згодную сямью каля Вялікай Беларускай Рады, адкідаючы ад сябе сячюны нізгодныя поклічы і будзьце асяцяржымымі ў сваіх дзях. Толькі пародак і згоднасць паміж усімі, паможа нам утрымаць спакой у нашым краі, а аднасьць з войскам падыме дух і злучыць увесь народ.

Браты-Беларусы! Вялікая Беларуска Рода, апіраючыся на Цэнтральную Вайсковую Раду, Беларускі спаўняючы Камітэт Заходняга фронту, на усе беларускія арганізацыі, верыць у сілу і мудрасць беларускага народу, у руках каторага вялікая будучына Вольнай Беларусі, воля, зямля і згода.

З кнігі Ф. Турука «Белорусское движение. Очерк истории национального и революционного движения белорусов» (Маска, 1921)

Наш календар

Казімір, Карусь, Будзімір...

Карусь КАГАНЕЦ (сапраўднае імя Казімір-Рафаіл Кастравіцкі) нарадзіўся 10 лютага 1868 г. у Табольску. Яго бацька Караль удзельнічаў у паўстанні 1863 – 1864 гг., быў сасланы расійскімі ўладамі ў Сібір. Паліні маці Гелены Свентаржэцкай Казімір быў блізім сваяком Баляслава Свентаржэцкага, аднаго з кіраўнікоў паўстання 1863 – 1864 гг. З роду Кастравіцкіх паходзіць знакаміты французскі паэт Гіём Апалінер, які даводзіўся Карусю Каганцу стрыечным пляменнікам.

У 1874 г. сям'я Кастравіцкіх змагла вярнуцца ў Беларусь. Паколькі іх маёнтак Малыя Навасёлкі ў Мінскім павеце быў канфіскаваны, жылі ў сваякоў у в. Засулле каля Стоўбцаў. У тым жа годзе раптоўна памёр бацька Казіміра, і Г. Кастравіцкага разам з дзецьмі перабралася ў в. Прыма-

з найстарэйшых і найчысцейшых з усіх моваў словенскіх: у ёй меней, як удругіх, чужаземнага налёту... можа служыць як бы ключам для ўсіх словенскіх моваў». Цягам бадай што ўсяго жыцця ён запісаў беларускія словы з мэтай аскасці тлумачальны слоўнік. Паводле меркавання навукоўца Міколы Каспяровіча, «нават у частцы яго папер, якая захавалася, ёсць звыш тысячы чарнавых запісаў чыста народных слоў, што часамі і цяперака невядомы літаратурнай мове». Карусь Каганец займаўся і графікай беларускай мовы: уважліва вывучаў рускую, лацінскую, арабскую і іншыя азбукі, шукаючы найбольш адпаведныя знакі для перадачы беларускіх гукаў, нават рабіў спробы аскасці ўласна беларускую азбуку (захавана яе чарнавы праект).

У 1902 – 1903 гг. быў адным з заснавальнікаў Беларускай сацыялістычнай грамады, удзельнічаў у распрацоўцы яе праграмы. 19 снежня 1905 г. быў арыштаваны разам з групай агітатараў у Койданаўскай воласці, 5 месяцаў знаходзіўся ў турме пад следствам. Па хадайніцтве сваякоў і сяброў быў адпушчаны да суда на парку. У 1910 г. быў асуджаны і на год змешчаны ў Мінскую турму. Пад час знявольнення маляваў карціны і выразаў скульптурныя фігуры, рабіў малюнкi да твораў Якуба Коласа, які ў той час таксама знаходзіўся ў астразе.

У лісце да жонкі за 17 снежня 1910 г. Карусь Каганец пісаў: «Калі табе цікава, то апішу ўвесь свой дзень, як я яго праводжу: прачынаюся рана ў 6, 6 1/2 гадзіны і, паляжаўшы крыху, пакуль празвоняць у касцёле новым (касцёл Св. Сымона і Св. Алены. – «КГ»), у каторым ужо служаць, устаю, крыху застаўшыся ад учора скарынкi галубам, каторыя чуць сьвет прылятаюць на акно. Міхась (зводны брат Казіміра. – «КГ») перша за мяне ўстае і вяжа сець, а калі яму няма работы, то ён хлеб крышыць. Потым, як адчыняць камэру, іду апраўляцца, мыюся і сьнедаю; потым люю, ці рысую, ці чытаю што або пішу, потым прагукла парамі вакол двара, па прагукла абед, па абедзе павалаяюся. Калі дзень сьветлы, то, павалаяўшыся, зноўшто парабатаю, а як цямняны, то так да вечара павалаяюся, прапашаюся па камэры. Вечарам ізноў праверка, па паверцы вечарам і Міхась ідзе спаць, а ўскорасыць за ім і я, а другія чытаюць і ў шахы іграюць да позьняе ночы. Я цяпер на сьнеданьне і на вячэру зьядаю па паўкватры малака!».

Пасля вызвалення Кастравіцкі доўга шукаў працу, у 1912 г. уладкаваўся аканомам у фальварак Жортаў у Барысаўскім павеце, дзе працэлюваў апошнія 6 гадоў жыцця. Памёр ад сухотаў 20 траўня 1918 г. пад час наведвання сваякоў у в. Прымагілле, пахаваны ў в. Навасёлкі каля Койданава, дзе знаходзілася колішняя сядзіба Кастравіцкіх.

гілле каля Койданава, дзе сястра аддала ёй дзве валокі зямлі. Жылі небагата, таму з 6 гадоў Казімір пасвіў вясковы статак.

Карусь Каганец вучыўся ў Мінскім гарадскім вучылішчы, пазней – у Маскоўскім вучылішчы жывапісу, скульптуры і дойлідства, якое не скончыў з-за недахопу грошай. У 1899 г. пабраўся шлюбам з Ганнай Пракаповіч, пасля вяселля яны пераехалі ва ўрочышча Лісіныя Норы каля Прымагілля. Зямлі было няшмат, і Кастравіцкі працаваў спачатку ў мінскай чайнай, потым некалькі месяцаў – у мастацкай майстэрні ў Рызе, пазней быў аканомам у Мінскім таварыстве дабрачыннасці. У гэты час ён пісаў апавяданні-абразкі, апрацоўваў народныя легенды і паданні, стварыў сваю першую п'есу «У іншым шчасці нашчасць схавана». Пісаў пад псеўданімамі К. Kahanіec, Будзімір, К. Шашаль, К. Качанец, карыстаўся крыптонімам К. К.

Шмат намаганняў Карусь Каганец аддаваў вывучэнню і навуковай распрацоўцы беларускай мовы. Ён лічыў, што «беларуская мова е адна

Падрыхтавала Ніна КАЗЛЕНА

Алена Лось на Пружаншчыне

Надаўна на Пружаншчыне ўшанавалі памяць выбітнай мастачкі: імя Алены Лось было нададзенае раённай дзіцячай бібліятэцы. Аўтарам ідэі стаў пісьменнік Уладзімір Ягоўдзік, а здзяйсненнем яе займалася загадчыца бібліятэкі Вольга Дзімітруковіч. Пад час святкавання 85-годдзя з дня нараджэння мастачкі была адкрытая мемарыяльная дошка на будынку бібліятэкі. Слова мелі госці, якія асабіста ведалі Алену Георгіеўну: начальнік аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Пружанскага райвыканкама Канстанцін Панімаш, У. Ягоўдзік, дырэктар музея-сядзібы «Пружанскі палацык» Юрый Зялёвіч, народны майстар

Беларусі Марыя Кулецкая. Адкрылі дошку добрыя сябры бібліятэкі – вучні 6-га класа пружанскай гімназіі Лізавета Хатулёва і Дзмініс Пропер.

Працягам свята стала вечарына «Маляўнічыя акорды Алены Лось». Вядучыя Наталля Куцюк і Людміла Вашчук расказалі прысутным пра жыццё і творчасць мастачкі. Пад час імпрэзы выступілі калектывы дзіцячай школы мастацтваў імя Р. Шырмы: фальклорны гурт «Світанак» пад кіраўніцтвам Кацярыны Гугі, інструментальны ансамбль «Каларыт» пад кіраўніцтвам Міхаіла Захарківа.

Каштоўныя падарункі атрымала бібліятэка ад У. Ягоўдзіка: дыплом імя

Васіля Віткі, яким была ўзнагароджаная Алена Лось за серыю малюнкаў у часопісе «Вясёлка», дзіцячую кнігу з ілюстрацыямі лаўрэата спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне» Валерыя Славука і кнігі самога У. Ягоўдзіка.

На Пружаншчыне Алена Георгіеўна правяла дзяцінства. Яна з любоўю ўспамінала і мястэчка Лыскава, дзе басаноўж бегала разам з іншымі дзецьмі за мастацкім і крычала: «Ляпатун! Ляпатун!», і стары панскі парк з возерам у вёсцы Магілёўцы, і дзівосныя сапегаўскія Ружаны, якія памяталі шыкоўныя балі, тэатральныя пастаноўкі, бачылі трох каралёў Рэчы Паспалітай. Менавіта тут будучая мастачка зачаравалася прыродай, захапілася маляваннем. Успамінам пра гады маленства стаў цыкл калярных літаграфіяў «Ружанскія паданні», на якіх мастачка адлюстравала жрыцц багіні Лады Ружу, ад імя якой пайшла назва паселішча, апаўнуку мястэчка святую Ганну, паляванне, на якім бавілі вольны час магнаты.

Творы Алены Георгіеўны былі знаёмыя пружанцам і раней. Гэта не толькі ілюстрацыі да дзіцячых кніг, але і жывапісныя працы, якія ўпрыгожваюць адзін з пакояў дзіцячай бібліятэкі. Мастачка падарыла іх праз бібліятэкара М. Кулецкую, з якой пазнаёмілася ў Мінску ў 1995 г. і падтрымлівала сяброўскія зносіны.

Сёння ўсе бібліятэкі Пружаншчыны знаёмяць сваіх чытачоў з творчасцю мастачкі. Акрамя таго, плануецца штогод ладзіць раённы конкурс мастакоў. Спадзяемся, што імя Алены

Загадчыца бібліятэкі Вольга Дзімітруковіч і Уладзімір Ягоўдзік

Лось назаўсёды застаецца ў памяці нашчадкаў.

Вольга МАКАРЧУК
Фотадымікі Сяргея ТАЛАШКЕВІЧА

Загадка з часоў паўстання Каліноўскага

Да 155-годдзя баёў непдалёк Хатынічаў і Борак

(Заканчэнне.
Пачатак у № 5)

Удакладненне падзеяў паўстання яшчэ чакае свайго даследчыка. Але, супаставіўшы прыведзеныя матэрыялы крыніцаў і гістарыяграфіі, можна выказаць меркаванне, што бой непдалёк Хатынічаў і бой блізу Борак – гэта адна і тая ж падзея (адлегласць паміж вёскамі складае блізу 15 км і арыенціроўка на вёскі магла адбыцца з-за таго, што расійскія карнікі (прынамсі іх частка) ішлі непдалёк Борак – з паўночнага ўсходу, з боку Слуцка ці Клецка, а паўстанцы – каля Хатынічаў – з Пінска, што знаходзіўся на поўдзень). Да таго ж Боркі тым часам былі хутарскім пасяленнем, таму на яго магло не арыентавацца ў адрозненне ад валаснога цэнтра Хатынічы. Несупадзенне ў датаванні маг-

ло ўзнікнуць з-за карыстання рознымі календарамі: юліянскім паслугаваўся расійскі

бок, грыгарыянскім – інсургенцкі. У XIX ст. паміж гэтымі календарамі розніца была ў 12 дзён са спазненнем юліянскага. Больш турбуе супрацьлегласць у ацэнках зыходу сутычкі і стаўленне да ваюючых бакоў мясцовых сялянаў. Аднак і такое ў гісторыі сустра-

каецца пастаянна: калі выдаецца жадаемае за сапраўднае ці пры патрэбе пэўнай інтэрпрэтацыі падзеі (напрыклад, у вачах начальства або дзеля банальнай прапаганды).

Войцех Бехоньскі і Раман Рагінскі (здымак зроблены ў 1863 г. генералам Носціцам пасля захопу Р. Рагінскага ў палон). Адзін з афіцэраў падраздзялення графа Носціца пісаў пра Р. Рагінскага: «Этот ловкий предводитель всегда действовал как опытный партизан, быстро формируя шайки, он, несмотря на то, что был три раза последовательно разбит, держался довольно долго, всё время волнуя уезды Пинский, Брестский и в особенности Кобринский». Сам Носціц таксама адзначыў выключна якасці свайго смяротнага ворага: «Отвага, энергия и предприимчивость всегда творили чудеса на войне и этими качествами вполне обладал Рогинский».

Цікава, што менавіта ў сувязі з боем непдалёк Борак Р. Рагінскі робіць наступную выснову: «Усе гэта ўжо мінула і паўтарыцца, дай Божа, не павінна. Край іншай дарогай мусіць здабыць самастойнасць».

Яшчэ адным пытаннем для сучаснікаў застаецца ўстанаўленне месцаў пахаванняў байцоў з абодвух бакоў. Многія з іх (асабліва з шэрагаў расійскай арміі) загінулі як наёмнікі ці ваеннаабавязаныя, нічога не разумеючы ў сутнасці падзеяў. З ліку паўстанцаў большасць змагалася за радзіму, за волю. Ахвяраў было шмат. Як паўстанцаў, так і расійскіх салдатаў. Некаторыя крыніцы кажуць, што, акрамя паўсотні ўцекалых, астатнія засталіся на месцы бою. А гэта прыкладна 100 чалавек. Дзе іхнія магілы?

Анатоль
ТРАФІМЧЫК

Р. Рагінскі ў старасці. Герой паўстання памёр толькі праз паўстагоддзя пасля інсургенцыі. Хаця яшчэ ў 1863 г. быў прыгавораны да смяротнага пакарання. Аднак дзякуючы хадайніцтву ворага – І. Носціца – вырак быў заменены 20 гадамі сібірскай катаргі. У 1892 г. атрымаў дазвол вярнуцца ў еўрапейскую частку Расійскай імперыі, чым і скарыстаўся. Прычым нават па-прыяцельску сустрэўся з І. Носціцам. Апошні адрэзак жыцця правёў у сына ва Украіне.

Цуды на стыку рук і агню

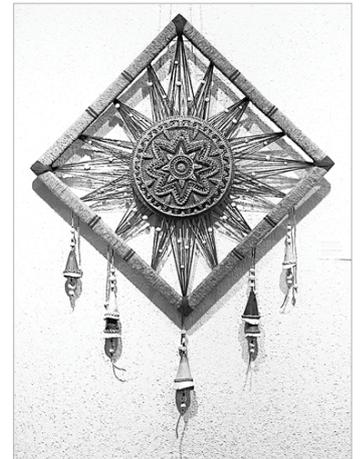
Выстаўка керамікі «Між рукамі і полымем», арганізаваная адным з самых маладых беларускіх грамадскіх аб'яднанняў – Гільдыяй керамістаў, працавала ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» з 25 студзеня па 8 лютага.

Сярод 18 аўтараў – аўтарытэтных ўжо майстры і мастакі-пачаткоўцы, ёсць сябры Беларускага саюза мастакоў і Беларускага саюза майстроў народнай

творчасці, педагогі цэнтраў дадатковай адукацыі, мастацкіх школаў, каледжаў і вышэйшых навучальных устаноў. Кожны твор адсылае гледча да вытокаў беларускай традыцыйнай культуры, напоўненых разнастайнымі вобразамі, сімваламі і знакамі. Куратар выстаўкі Соф'я Сівер-Духоўнікава адзначыла: «На стыку рук і агню ствараецца ў арт-аб'ект або твор дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва, якое жыве ўласным жыццём».

У межах выстаўкі адбыліся творчыя сустрэчы і майстар-класы з вядомымі керамістамі: арганізатарам Міжнароднага пленэру па кераміцы «Арт-Жыжаль» Валерыем Калтыгіным, прафесарам Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Міхаілам Казаромам, сябрам Беларускага саюза мастакоў Аляксандрам Зімкам.

Пад час адкрыцця выстаўкі павіншавалі

Гільдыю керамістаў з дэбютам дырэктар Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя Кандрата Крапівы Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Валерыя Жук, дацэнт кафедры народнага дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва Беларускага дзяржаўнага

ўніверсітэта культуры і мастацтваў Тамара Васюк, сябра Беларускага саюза мастакоў Ларыса Фінкельштэйн і іншыя.

Павел САПОЦЬКА,
дырэктар мастацкай галерэі
«Універсітэт культуры»
Фота
Кацярыны АЛЯКСЕЕВАЙ

(Працяг.
Пачатак у №№ 4–5)

Геліхрызум прыкветніка-вы (*Helichrysum bracteatum*), або бяссмертнік – зрэдку вырошчвалася ў некаторых гаспадарках. Яго сухія кветкі выкарыстоўваліся для ўпрыгожвання вярбных букетаў, іх клалі і ў падвойныя вокны. У народзе расліну называлі «сухія кветы».

Глог аднапесцічны (*Crataegus monogyna*) – вырошчвалася як дэкаратыўнае дрэва ці хмызняк. У народзе гэты від называлі панскай рабіндай.

Жарновец мяцёлчаты (*Sarothamnus scorpius*) – зрэдку вырошчвалася як дэкаратыўнае дрэва ці расліна. На Целяханшчыну трапіў у часы Першай сусветнай вайны: быў завезены нямецкімі салдатамі, вырошчвалася каля бліндажоў як дэкаратыўнае дрэва.

Калістэфус кітайскі (*Calistefus chinensis*), або аднагадовая астра – зрэдку вырошчвалася ў кветніках, больш шырокае распаўсюджванне гэтая расліна атрымала ў гады нямецкай акупацыі (1941 – 1944).

Касач гібрыдны (*Iris hybrida*) – часта вырошчвалася ў панскіх сядзібах, а таксама ў кветніках каля сялянскіх хатаў.

Касмея двойчыперыстая (*Cosmos bipinnatus*) – раней, як і сёння, гэтая непатрабавальная расліна даволі часта сустракалася ў кветніках, у народзе называлася «укропчыкам».

Клён востралісты (*Acer platanoides*) – гэтае дзікарое дрэва найбольш часта выкарыстоўвалася ў азеляненні паселішчаў, звычайна высаджвалася ўздоўж вуліцаў.

Конскі каштан звычайны (*Aesculus hippocastanum*) – сустракаўся толькі каля панскіх сядзібаў, пазней адтуль трапіў і на сялянскія падворкі.

Лілей – у гады міжваеннай Польшчы вырошчваліся лілейцыбуляноснае (*Lilium bulbi-*

Этнабатанічныя нататкі да спазнання гісторыі фармавання культурнай флоры Целяханшчыны

ferum) і лілей ланцэтлістая, або тыгровая (*Lilium lancifolium*). Першую з іх у народзе называлі «смаленосамі», а лілей тыгровую – «царскай». Гэтыя віды сустракаюцца і сёння.

Ліпа сэрцалістая (*Tilia cordata*) – шырока выкарыстоўвалася ў азеляненні паселішчаў, высаджвалася каля сядзібаў і асабліва на хутарах, дзе былі пасекі.

Лубін шматлісты (*Lupinus polyphyllus*) – нярэдка выкарыстоўваўся ў якасці дэкаратыўнай расліны.

Мальва выразаная (*Malva excisa*) – зрэдку вырошчвала-

ся каля хатаў у якасці дэкаратыўнай расліны. Асабліва часта гэты від сустракаўся ў вёсках Вяда і Тупічыцы.

Мыльнікі лекавы (*Saponaria officinalis*) – вырошчвалася як дэкаратыўнае дрэва, якая вызначалася сваёй непатрабавальнасцю.

Наготкі лекавыя (*Calendula officinalis*), або календула – сустракаліся паўсюдна, вырошчваліся ў якасці дэкаратыўнай і лекавай расліны ў кветніках і агародах.

Наперстаўка пурпуровая (*Digitalis purpurea*) – зрэдку вырошчвалася каля хатаў. На

Целяханшчыну была завезеная ў гады Першай сусветнай вайны нямецкімі салдатамі. Цягам некалькіх дзесяцігоддзяў пасля вайны мясцовыя жыхары выкопвалі гэтую расліну каля нямецкіх бліндажоў і пераносілі на свае кветнікі.

Нівянік вялікі (*Leucanthemum maximum*) – зрэдку вырошчвалася ў якасці дэкаратыўнай расліны, у народзе называлася рамонкамі.

Рабіна звычайная (*Sorbus aucuparia*) – гэтае дзікарое дрэва часта высаджвалі каля жылля.

Рабінія ілжэакацыя (*Robinia pseudoacacia*) – зрэдку вырошчвалася ў дэкаратыўных пасадках. У здзічэлым выглядзе сустракаецца і сёння на месцы колішніх сядзібаў, хутароў і могілак.

Рабінік рабіналісты (*Sorbaria sorbifolia*) – шырока вырошчвалася каля панскіх сядзібаў і на хутарах. Гэтая расліна вельмі добра прывычалася да мясцовых умоваў, цяпер аднесена да ліку інвазійных.

Рудбекія рассечаналістая (*Rudbeckia laciniata*) – з'яўлялася адным з самых распаўсюджаных відаў дэкаратыўнай расліны. Паўсюдна вырошчвалася яе культывар (гатунак) «Злата куля», які і сёння займае галоўнае месца ў некаторых кветніках.

Ружа маршчыністая (*Rosa rugosa*) – была асабліва папулярнай на панскіх сядзібах, вырошчвалася і каля сялянскіх хатаў. Акрамя гэтага віду вырошчваліся таксама ружа сабачая (*Rosa canina*) і ружа

бядрынецалістая (*Rosa pimpinellifolia*). Гатункі гэтых відаў шырока распаўсюджаныя і сёння.

Рэйнутрыя японская (*Reynoutria japonica*) – зрэдку вырошчвалася каля панскіх сядзібаў і леснічовак. Сёння сустракаецца ў здзічэлым выглядзе.

Скопкі дахавыя (*Jovibarba sobolifera*) – як дэкаратыўнае дрэва, якая амаль не патрабуе догляду, вырошчваліся толькі на могілках.

Снежная аднік прырэчны (*Symphoricarpos rivularis*) – зрэдку сустракаўся каля панскіх сядзібаў, пазней яго сталі садзіць і сяляне.

Спірэя – гэты дэкаратыўны хмызняк сустракаўся пераважна каля панскіх сядзібаў. Былі распаўсюджаныя такія віды, як спірэя белая (*Spiraea alba*), спірэя Біяра (*Spiraea billardii*), спірэя дуброўкалістая (*Spiraea chamaedryfolia*).

Фіялка духмяная (*Viola odorata*) – вырошчвалася каля панскіх сядзібаў. У здзічэлым выглядзе зрэдку сустракаецца і ў наш час.

Фіялка трохколерная (*Viola tricolor*) – была адной з самых любімых дэкаратыўных раслінаў. Пазней з'явілася падобная да яе гібрыдная фіялка Вітрока (*Viola wittrockiana*), якая вызначаецца больш высокімі дэкаратыўнымі якасцямі.

Флэкс мяцёлчаты (*Phlox paniculata*) – зрэдку вырошчвалася каля хатаў. Былі распаўсюджаныя гатункі з белым і фіялетавым колерам суцвяццяў.

Хвоя чорная (*Pinus nigra*) – даволі рэдка сустракалася каля панскіх сядзібаў. Некаторыя з пасаджаных некалі дрэваў захаваліся да нашага часу.

Аляксандр МЯЛІК,
Леанід ЖЫЦЯНЬ
Фота аўтараў

(Заканчэнне
ў наступным нумары)

Конскі каштан звычайны – у гады міжваеннай Польшчы быў адным з самых рэдкіх, экзатычных дрэваў

Шлях пачынаўся з Полацка

25 студзеня ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адбылося святкаванне 70-годдзя паэта, публіцыста і журналіста Навума Гальпяровіча. Была прэзентаваная яго апошняя кніга вершаў «Час лістападу...», што выйшла летась у выдавецтве «Чатыры чвэрці» накладам 200 асобнікаў.

Н. Гальпяровіч нарадзіўся 14 студзеня 1948 г. у Полацку. Першы верш «Я прыйду на паштаміт вельмі рана...» быў надрукаваны ў газеце «Хімік» у 1967 г. З

1973 г. пачаў друкавацца на беларускай мове. Аўтар артыкулаў па пытаннях нацыянальнай культуры, мовы і літаратуры, экалогіі. Рабіў пераклады з кітайскай, украінскай і цыганскай моваў.

Юбіляра віншавалі старшыня прафсаюза работнікаў адукацыі, культуры і інфармацыі Таццяна Філімонава, намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Ірына Стэльмах, дырэктар выдавецтва «Чатыры чвэрці» Ліліяна Андрух, намеснік старшыні Беларускага фонду культуры Тадэўш Стружэцкі, акцёр і рэжысёр Алег Вінярскі, старшыня іркуцкай моладзевай суполкі «Крывічы» Алег Рудакоў ды іншыя. Бард Андрэй Зыгмантовіч выканаў песні на вершы юбіляра.

Аляксей ШАЛАХОЎСкі,
г. Мінск
Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Аўтографы чытачам ад аўтара

Ад рэдактара «КГ». Вечар-прэзентацыі кнігі Н. Гальпяровіча «Час лістападу...» адбыўся таксама 30 студзеня. Паўночная зала Дома дружбы віншаваў Н. Гальпяровіча не толькі з выхадом кнігі, а і з яго 70-гадовым юбілеем. Ад імя грамадскасці яго віталі калегі па пляры, грамадскай дзейнасці, звычайныя чытачы. Цёплымі словамі паэт і грамадскі дзеяч быў сустрэты старшынёй Таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі Нінай Івановай. Н. Гальпяровіч з'яўляецца сабрам Рады гэтай грамадскай арганізацыі, а таксама старшынёй Таварыства Беларусь – Арменія.

Н. Гальпяровіч і А. Зыгмантовіч

Наш календар

Класік і наватар

18 лютага споўнілася 125 гадоў дня нараджэння пісьменніка, літаратуразнаўцы, публіцыста, перакладчыка, лексікографа, фалькларыста, крытыка, грамадскага дзеяча Максіма Гарэцкага.

Ён нарадзіўся ў 1893 г. у вёсцы Малая Багацькаўка на Магілёўшчыне ў сялянскай сям'і. Бацька – Іван Кузьміч Гарэцкі (1856 – 1945) – многія гады служыў кухарам у пана Цэкерта ў Лонніцы на Смаленшчыне. Маці Ахрасінья Іванова (у дзявоцтве Папова; 1864 – 1935) – дачка панскага ткача з сяла Слаўнае, сям'я лічылася заможнай. Максім закончыў пачатковую школу граматы ў вёсцы Вялікая Багацькаўка, у 1908 г. – двухкласную настаўніцкую школу ў Вольшы і атрымаў магчымасць быць настаўнікам. У 1909 г. ён паступіў у каморніцка-агранамічную вучальню ў Горы-Горках, якую скончыў у 1913 г. У вучальні пад кіраўніцтвам Максіма было створана невялікае таварыства аматараў беларускай літаратуры. У часопісе «Наша Ніва» ў 1912 – 1913 гг. з'явіліся спачатку карэспандэнцыі, а потым фельетоны і першыя апавяданні за подпісам «Максім Беларус». Большасць апавяданняў, апублікаваных у часопісе, неўзабаве і склала змест першай кнігі М. Гарэцкага – зборніка «Рунь» (1914). Пасля заканчэння вучылішча малады пісьменнік едзе па размеркаванні на Віленшчыну, дзе працуе каморнікам. Там завялася сяброўства з Янкам Купалам і Змітраком Бядулем. У віленскі перыяд М. Гарэцкі напісаў драматычную аповесць «Антон», а таксама артыкулы «Наш тэатр» і «Развагі і думкі», у якіх выявіў сябе як тэарэтык, публіцыст, зацікаўлены праблемамі развіцця нацыянальнай культуры, мовы, тэатра.

Адбыванне вайсковай павіннасці ў якасці вальнапісанага царскай арміі супала з пачаткам Першай сусветнай вайны. М. Гарэцкі ўдзельнічаў у кровапралітных баях ва Усходняй Прусіі, дзе быў цяжка паранены. Падымаўшыся ў Вільню, вучыўся ў Паўлаўскім ваенным вучылішчы. Атрымаўшы чын прапаршчыка, праходзіў службу спачатку ў Іркуц-

ку, а потым у Гжаску. Маючы вольны час, пісьменнік стварыў там шэраг апавяданняў пераважна ваеннай тэматыкі – «На этапе», «Генерал», «Прысяга» і інш. У 1916 – 1917 гг. М. Гарэцкі зноў апынуўся на фронце, а гэты раз на станцыі Парахоўска раёне пінскіх балотаў. Франтавыя ўражанні і назіранні пісьменнік акуртна заносіў у дзённік, матэрыялы якога ён пазней выкарыстаў для напісання дакументальна-мастацкай аповесці «На імперыялістычнай вайне».

У 1917 г. пісьменнік цяжка захварэў і быў эвакуяваны ў Арол. Лячыўся спачатку ў Маскве, потым у Жалезнаводску. Рэвалюцыю пісьменнік сустрэў у Смаленску, там жа ў гэты час знаходзіўся і Янка Купала. М. Гарэцкі захапіўся журналістыкай: спачатку працаваў у газеце «Известия Смоленского Совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов», а потым – у «Звяздзе», рэдакцыяй якой пасля абвяшчэння БССР пераехаў у Мінск і ў Вільню. У час польскай акупацыі пісьменнік шмат працуе, займаецца грамадскай дзейнасцю і пільна піша. М. Гарэцкі быў выкладчыкам Віленскай беларускай гімназіі, чытаў лекцыі на беларускіх настаўніцкіх курсах, рэдагаваў газеты «Наша думка» і «Беларускія ведамасці». На працягу 1919 – 1923 гг. ён напісаў больш за 20 твораў: апавяданні, аповесць «Дзве душы», крытычныя артыкулы, першы падручнік «Гісторыя беларускае літаратуры» і «Хрэстаматыю беларускае літаратуры»: XI ст. – 1905 г.».

У 1922 г. за антыўрадавую дзейнасць М. Гарэцкі быў арыштаваны польскімі ўладамі. Адбыў ваў пакаранне ў адзіночнай камеры Лукіскай турмы, затым быў высланы ў Коўна.

У 1923 г. пісьменнік пераязджае ў Мінск. Займаўся пераважна выкладчыцкай і навуковай дзейнасцю: чытаў лекцыі на рабфаку БДУ, у Горацкай сельскагаспадарчай акадэміі, даследваў літаратуру ў Інбелкульце і ў Акадэміі навук БССР. Выезджаў у Сібір і на Далёкі Усход вывучаць жыццё беларусаў-перасяленцаў. Гэта стала асновай для напісання цыкла «Сібірскія абразкі».

У 1930 г. пісьменнік быў рэпрэсаваны па сфабрыкаванай справе Саюза

вызвалення Беларусі і высланы ў г. Вятку. У ссыльцы М. Гарэцкаму давялося папрацаваць чарчэжнікам, далакопам і тэхнікам-калькулятарам. Нават у такіх невыносных умовах пісьменнік не страчваў аптымізму, працягваў займацца сваёй любімай справай. У гэты час ён апрацоўваў матэрыялы да дакументальна-мастацкага твора «Камароўская хроніка», працаваў над раманам «Віленскія камунары», які завяршыў у п. Пясочня.

М. Гарэцкаму належыць асаблівае роля ў развіцці беларускай літаратуры, у першую чаргу, у станаўленні нацыянальнай прозы. Ён з самага пачатку свайго творчага шляху выявіў клопат

Максім Гарэцкі з братам Гаўрылам (1926 г.)

пра развіццё беларускай літаратуры, пашырэнне яе жанравых і тэматычных абсягаў. У сваіх першых спробах пра пісьменнік абапіраўся на творчы вопыт Якуба Коласа і іншых сучасных яму аўтараў, але кожнае яго апавяданне, аповесць ці раман былі з'явай у беларускай прозе пачатку XX ст., наватарскі па змесце і форме. У шэраг апавяданняў першага зборніка «Рунь» М. Гарэцкі ўвёў вобраз высковага інтэлігента («У лазні», «Роднае карэнне», «У чым яго крыўда?»). Праблема ўзаемаадносін інтэлігенцыі і народа стала вызначаль-

най у творчасці пісьменніка. М. Гарэцкага хвалювала небяспека адрыву інтэлігента ад «родных каранёў», імкненне некаторых псеўдаінтэлігентаў уладкаваць асабістае жыццё, адгародзіўшыся ад надзённых праблемаў сялянства.

Ён адзін з пачынальнікаў ваеннай дакументалістыкі ў беларускай літаратуры: яго творы стаяць побач з лепшымі літаратурнымі ўзорамі еўрапейскіх гуманістаў, мастакоў слова Барбюса, Рэмарка, Франка пра Першую сусветную вайну.

У 1936 г. М. Гарэцкі наведваў родныя мясціны, марыў здаць экзамены за поўны курс педінстытута. Але надзеям пісьменніка не суджана было збыцца: праз год ён зноў трапіў пад новую хвалю арыштаў. У 1938 г. М. Гарэцкі быў расстраляны ў Вязьме. Яго апошнім творам сталі незавершаныя «Скарбы жыцця», дзе пісьменнік паказаў трагізм становішча мастака ў таталітарнай дзяржаве.

У 1993 г. у роднай вёсцы да 100-годдзя дня народзінаў пісьменніка, што адзначалася таксама ў межах Арганізацыі Аб'яднаных Нацый па пытаннях адукацыі, навукі і культуры, адкрылі Літаратурны музей Максіма Гарэцкага. Да гэтага дня беларуская пошта выпусціла ў абарачэнне паштовую марку. З 1997 г. дзейнічае Міжнародны фонд братоў Гарэцкіх. Яго імя носяць бібліятэка ў Горках, вуліцы ў Мінску, Мсціславе і Горках. У Мінску і Вязьме пастаўлены помнікі. З 1992 г. рэгулярна ладзіцца Гарэцкія чытанні. Памятныя дошкі ўсталяваныя на будынках Віленскай беларускай гімназіі, былой Пясочанскай сярэдняй школы № 1 у г. Кіраве (Расія). Таксама памятная дошка ўсталяваная ў Горках на вучэбным корпусе № 4 сельскагаспадарчай акадэміі. З 2015 г. рэктарат акадэміі ўручае стыпендыю імя М. Гарэцкага замежнаму студэнту за поспехі ў вывучэнні мовы. У 2012 г. пры падрыхтоўцы да рэспубліканскага свята «Даўжыні» ў Горках, нягледзячы на пратэсты грамадства, быў знесены дом, у якім у 1926 – 1928 гг. жыў М. Гарэцкі, на доме была ўсталяваная памятная дошка. У красавіку 2016 г. у Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы адбылася прэмія спектакля «Дзве душы» паводле аповесці М. Гарэцкага ў пастаноўцы Мікалая Пінігіна, аўтарам інсцэніроўкі аповесці з'яўляюцца Максім Клімковіч і Уладзіслаў Ахроменка.

Падрыхтаваў Аляксей САЧАНКА

ЛЮТЫ

18 – Заркі Аляксандр Рыгоравіч (1908, Санкт-Пецярбург – 1997), кінарэжысёр, сцэнарыст, кінадраматург, народны артыст СССР, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1941, 1946), Герой Сацыялістычнай Працы – 110 гадоў з дня нараджэння.

19 – Шушкевіч Станіслаў Пятровіч (1908, Дзяржынскі р-н – 1991), паэт, заслужаны работнік культуры Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

20 – Пікман Ізраіль Цурыевіч (1918, Мазыр – пасля 1990), кінааператар, рэжысёр, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

21 – Катляроў Ізяслаў Рыгоравіч (1938, Чавусы), паэт, журналіст, крытык, мастацтвазнаўца – 80 гадоў з дня нараджэння.

23 – Каласоўская Алена Рыгораўна (1908, Бялынічы – 2013), педагог, заслужаны настаўнік Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

23 – Малевіч Казімір Севярынавіч (1878 – 1935), беларускі і расійскі мастак, тэарэтык мастацтва, адзін з заснавальнікаў супрэматызму – 140 гадоў з дня нараджэння.

24 – Сербін Васіль Феадосьевіч (1918 – ?), беларускі і расійскі дырыжор, хормайстар, заслужаны артыст Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

24 – Скурко Іосіф Уладзіміравіч (1938, Мядзельскі р-н – 1989), паэт, многія вершы якога пакладзены на музыку, кінадраматург, перакладчык – 80 гадоў з дня нараджэння.

26 – Машараў Пётр Міронавіч (1918, Сенненскі р-н – 1980), партыйны і дзяржаўны дзеяч Беларусі, адзін з арганізатараў і кіраўнікоў патрыятычнага падполля і партызанскага руху ў Беларусі ў Вялікую Айчынную

вайну, Герой Савецкага Саюза, Герой Сацыялістычнай Працы, ўзнагароджаны сямю ордэнамі Леніна – 100 гадоў з дня нараджэння.

26 – Савелій Сорын (1878, Полацк – 1953), мастак, адзін з вядучых партрэтчыстаў 1-й паловы XX ст. – 140 гадоў з дня нараджэння.

27 – Беларускі дзіцячы фонд (Мінск; 1988), рэспубліканскае грамадскае аб'яднанне – 30 гадоў з часу стварэння.

27 – Браніслаў Руткоўскі (1898, Пастаўскі р-н – 1964), кампазітар, дырыжор, педагог, адзін з найбольш значных твораў сучаснай арганнай школы – 120 гадоў з дня нараджэння.

27 – Шчарбакоў Васіль Карпавіч (1898, Аршанскі р-н – 1938), вучоны-гісторык, грамадскі дзеяч, акадэмік НАН Беларусі – 120 гадоў з дня нараджэння.

28 – Германовіч Іван Клімавіч (1928, Капыльскі р-н – 2001), мовазнаўца, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1998) – 90 гадоў з дня нараджэння.

28 – Дабранскі Флавіян Мікалаевіч (1848 – 1919), вучоны-гісторык, археограф, лінгвіст – 170 гадоў з дня нараджэння.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 5

Уздоўж: 1. Поле. 3. Сіпа. 5. Вока. 7. Опус. 9. Куры. 10. Воўк. 11. Майст. 12. Дыск. 14. Праслойка. 18. Кокс. 20. Матч. 21. След. 22. Алена. 23. Уладька.

Упоперак: 1. Павук. 2. Ежа. 3. Сто. 4. Адсек. 6. Куратнік. 8. Промысел. 11. Масква. 13. Кладка. 15. Раман. 16. Ліска. 17. Карал. 19. Сын. 21. Сад.

Народ сказаў...

- Уначы прачнулася Амілія і кажа свайму мужу: – Каруська, не магу заснуць.
- Як гэта не можаць?
- Каруська, а купіш мне новае паліта?
- Куплю.
- І новы капялюш да паліта?
- Куплю.
- Які ты мілы, добры, мой Каруська, – цешыцца пані Амілія.
- Не цешся яшчэ.
- А чаму?
- Бо я гутару з табою праз сон.

- Аднойчы нейкі чалавек трапіў у незнаёмы горад. Спатрэбілася яму зайсці ў аптэку, але ў які бок падацца, не ведае. Раптам бачыць – насустрач ідзе мясцовы жыхар. Узрадаваўся чалавек і да яго: – Будзьце ласкавы, як трапіць да аптэкі?
- Да аптэкі? – перапытаў той. – Дык гэта ж рукою падаць.
- Якраз насупраць маёй хаты.
- А хата ваша дзе?
- Дык вы і гэтага не ведаеце? Якраз жа насупраць аптэкі.

- Царкоўны стараста абыходзіў усе двары і загадваў: – Ідзіце папу жаць! Папу – жаць!
- Каго папужаць? – перапытаў вясковы бабыль Ігнат.
- Матушка загадала: папу жаць.
- Добра, я зараз! – сказаў Ігнат і, вывернуўшы кажух на левы бок, бягом да пападзі: – Давай суды папа! У пекла панясу!
- Пападзія ўмлела ад страху: – А што ж са мной будзе, пане чорт?
- І цябе ў той жа мех забяру!
- А вой-вой..
- Не хочаш, грэшніца? То бяры хутчэй серп і ляці ў поле: скажеш да вечара ўсё папова жыта, то, можа, і збавішся ад пекла...
- Пападзія, як падмеценая, пашамацела з сярпом у поле.

Паводле зборніка «Беларускія народныя жарты» (сбраў Змітро Бяспаль; Мінск: Беларусь, 1970)

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

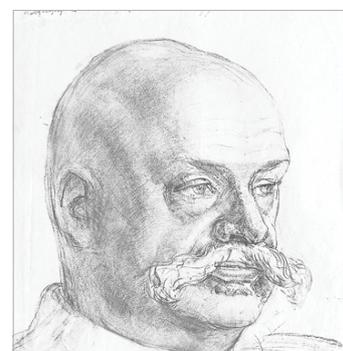
(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАРТРЭТ (працяг артыкула). Важнае месца займаюць вобразы дзеячаў літаратуры, мастацтва, навукі мінулага і сучаснасці, дзяржаўных, грамадскіх і ваенных дзеячаў краіны: партрэты Шырмы, А. Адамовіча (Азгур), Р. Бардуліна, У. Караткевіча, П. Панчанкі і Багдановіча (Вакар), М. Чуркіна, І. Лужанка (Мурамцаў), Гусоўскага і Багдановіча (Гумілеўскі), скульптара А. Глебава (Заспіцкі), скульптара А. Дзіям'янава і народнага артыста У. Мулявіна (У. Ляту), Дуніна-Марцінкевіча (А. Шатэрнік) і інш. Увага да перадач нацыянальных асаблівасцяў, прываў нацыянальнага ў характары персанажаў вылучаюць партрэты дзеячаў літаратуры і мастацтва Беларусі і замежжа, касманаўтаў, створаныя З. Азгурам, А. Анікейчыкам, Л. Гумілеўскім, А. Заспіцкім, І. Міско, С. Селіханавым. Важную ролю ў стварэнні мастацкага вобраза адыгрывае партрэтная характарыстыка ў манументальнай скульптуры: «Няскораны чалавек» у мемарыяльным ансамблі «Хатынь» (Селіханав), помнікі Скарыну ў Полацку (Глебаў), Янку Купалу (Анікейчык, Гумілеўскі, Заспіцкі), Якубу Коласу (Азгур), Багда-

новічу (Вакар) у Мінску, С. Буднаму ў Нясвіжы (Гарбунова), у Манументе ў гонар савецкай маці-патрыёткі (Заспіцкі, Рыжанкоў, Міско), бюстах касманаўтаў П. Клімука ў Брэсце і У. Каваленка ў Крупках (Міско).

У графіцы мастакі ствараюць партрэты ў тэхніках малюнка вугалем, алоўкам і тушшу, акварэлі, ксілаграфіі, лінаграфіі, літаграфіі, пастэлі ды інш. У 1920-я гг. створаны партрэты Янкі Купалы (К. Елісееў, П. Гуткоўскі, Н. Сасноўская), У. Галубка (Я. Ціхановіч) і інш. Да партрэта звярталіся З. Гарбавед, Я. Мінін, С. Юдовін, М. Філіповіч («Стары беларус з люлькай»), партрэтныя характарыстыкі ёсць у серыі этнаграфічных замалёвак Філіповіча «Старая Беларусь». Змены ў сацыяльным жыцці народа адлюстравалі партрэты 1930-х гг.: «Чырвонаярмеец» (А. Астаповіч), «Стаханавіца Шпакоўская» і «Партрэт работніцы Францэвіч» (Л. Лейтман) і інш. Партрэт Каліноўскага і серыя «Беларускія народныя тыпы» выканаў П. Сергіевіч, у графічным партрэце працавалі таксама М. Тарасікаў («Партрэт старога», «Жаночы партрэт»), А. Бразер (партрэт Янкі Купалы), К. Чурыла. Гістарычную каштоўнасць маюць партрэтныя замалёўкі партыза-

наў і савецкіх воінаў, зробленыя ў час вайны С. Катковым, М. Гуцёвым, С. Раманавым (апошні на іх аснове пазней стварыў серыю «Партызаны Беларусі»). Вялікае месца займае партрэт у станковай графіцы 1950 – 1980-х гг. Глыбокім псіхалогізмам, дасканалай пластычнай формай, тонкім густам вылучаюцца партрэты, што выканаў Волкаў у тэхніцы малюнка алоўкам: «Трактарыстка», партрэт народнага артыста СССР У. Уладзімірскага і інш. Вобразы мужных абаронцаў Брэсцкай крэпасці стварыў П. Дурчын у серыі «Жыццё за Радзіму». Дакладная перадача знешняга падабенства, багацце ўнутранага свету, індывідуальнасць асобы вызначаюць партрэты Янкі Купалы,

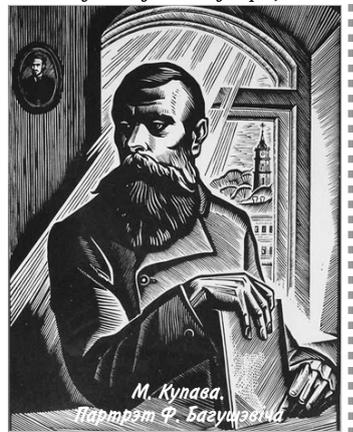

П. Сергіевіч, з серыі «Беларускія народныя тыпы»

Я. Цікоцкага, А. Міцкевіча (Герус), Г. Грыгоніса і В. Галіны (Л. Ран), Цёткі (Паслядовіч, І. Немагай), паэта Васіля Віткі (А. Кашкурэвіч), Янкі Купалы і Якуба Коласа (Ю. Герасіменка), Ф. Багушэвіча, Каруса Кіганца, В. Дуніна-Марцінкевіча (М. Кулава), серыю партрэтаў Купалы (І. Рамановіч), «Сучасныя беларускія пісьменнікі» (М. Будавей) і інш.

Беларускі партрэт сёння адлюстроўвае разнастайнасць творчых індывідуальнасцяў мастакоў, багачце вырашаных тэм, смелыя пошукі новых выразных формаў.

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)

М. Купала, партрэт Ф. Багушэвіча